

УДК 811

Сеитхалилова Назлы Бариевна, магистр второго года обучения кафедры крымскотатарской филологии Института филологии (структурное подразделение) КФУ имени В.И. Вернадского

e-mail: seitkhalilova2016@mail.ru

ЗЕМАНЕВИЙ НЕСИРИМИЗДЕКИ МИЛЛИЙ ОБРАЗ МЕСЕЛЕСИ ЭТНИЧЕСКИЙ ОБРАЗ В СОВРЕМЕННОЙ КРЫМСКОТАТАРСКОЙ ПРОЗЕ*

Аннотация: в статье через призму раскрытия национального характера анализируются прозаические произведения Айше Акиевой как представительницы современной крымскотатарской литературы. Акцентируются проблемы портретных зарисовок, в которых угадываются черты, информирующие об особенностях мировоззрения героев.

Ключевые слова: портретная зарисовка, современная крымскотатарская проза, социальный конфликт, диалог.

Seithalilova Nazly Barievna, master of the second year of study of the Department of Crimean Tatar Philology of the Institute of Philology (structural unit) KFU named after V.I. Vernadsky

e-mail: seitkhalilova2016@mail.ru

ETHNIC IMAGE IN MODERN CRIMEAN TATAR PROSE

Abstract: The article analyzes the prose works of Aisha Akiyeva as a representative of modern Crimean Tatar literature through the prism of revealing the

* Статья прочитана на V Всероссийской научно-практической конференции «Тюркология: вчера, сегодня, завтра» (22 апреля 2021 года). Организатором мероприятия выступила кафедра крымскотатарской филологии Института филологии (структурное подразделение) ФГАОУ ВО "Крымский федеральный университет им. В.И. Вернадского" (г. Симферополь, Россия)

national character. The problems of portrait sketches are emphasized, in which the features that inform about the peculiarities of the worldview of the characters are guessed.

Keywords: portrait drawing, modern Crimean Tatar prose, social conflict, dialogue.

Ишнинъ актуаллиги. 2019 сенеси Айше Акиеванынъ ве Севиль Карашаеванынъ эсерлеринден ибарет «Эйиликлер олсун» китабы чыкъарылды. Экисининъ де къалем махсулаты айрыджа дикъкъаткъа лайыкъ исе де, бугунъки ишимиз олардан биринджисининъ иджадына багъышлана. Бу иште онынъ эсерлериндеки миллий портрет меселесини козьден кечиреджемиз.

Теткъикъат объекти оларакъ Айше Акиеванынъ сонъки йылларда басылгъан икяелери хызмет этеджек. Оларда миллий тюрс, муэллифнинъ дюньябакъышы киби меселелер дикъкъатымызны чеке.

Теткъикъатта **герменевтик** ве **тарифлев** усуллары къулланылды.

Халкъымызнынъ къадери акъкъында фикир юрсетерек, онынъ башына тюшкен къыйынлыкъларны назардан къачырмакъ мумкюн дегиль. Чюнки дженк, сонъра сюрдюнлик, тувгъан топракътан къопмасы, гурбетликте ана тилининъ огренильмеюви тилимиз, эдебият ве медениетимизнинъ инкишафыны токътатты, демек мумкюн. Онынъ ичюн шимдики вакъытта тилимизни, эдебиятымызны гъайрыдан тиклемек, къыйметини юксельтмек алынен къаршылаштыкъ. Бу ишни беджерген, къол туткъан ве пишкин иджат эткен, земаневий къырымтатар эдебиятыны инкишаф эттирген шаир ве языджыларымызнынъ иссеси муимдир. Бу макъаледе оларнынъ бир къач эсерини анъып, иджатларында котерильген меселелер, мевзулар акъкъында фикир этеджемиз.

Кечкен девирлерде шекилленген къырымтатар эдебияты махсулдар ола. Юксек севиеге етишкен эдебият бугунъ де-бугунъ дикъкъатымызны джелъп эте ве меракъ догъура. Земаневий иджаткъярларымыз бу эдебиятны нумюне оларакъ къулланалар ве халкъымызнынъ миллий табият хусусиетлерини, урф-

адетлерини, медениетини сакълап къалмагъа тырышалар. Эльбет, вакъыт акъа, ичтимаий ве икътисадий вазият денъише, эдебиятымызда янъы мевзулар ве идеаллар пейда ола.

Шимдики вакъытта земаневий шаир ве языджыларнынъ иджады къырымтатар эдебиятынен огърашкъан тедкъикъатчыларнынъ мерагъыны чеке. Месея, Айше Акиева озюнинъ эсерлеринде ватангъа севгисини бизге эр бир арифчигинен беян эте. Ойле этип, яш окъуйыджыларнынъ юреклеринде Ана-ватанына севги, сайгъы дуйгъуларыны алевлендирмеге тырыша, чюнки чокъусылары бойле тюшюнджелерден узакъталар.

Айше Акиева биз къырымтатарлар олып, Къырым бизим ватанымыз, олгъаныны айрыджа ургъулай: *«Денъизим, сынъырсыз денъизим, инсангъа кучъ берген, агъыр къасеветлерден азат эткен денъизим! Эр кунъ санъа келип, дуйгъуларымны пайлашмагъа, ялынъда отуруп, далгъаларынънынъ шувултысыны динълемеге имкяным олсайды, денъизим. Ах, сырдашым»* [1, с.98]. Бунынъ киби джумлелердеки самимийлик эр бир инсаннынъ джанына токъуныр. *«Инсангъа кучъ берген», «агъыр къасеветлерден азат эткен»* эпитетлеринен тувгъан топракъкъа даир сыджакъ дуйгъулар тасвирлене. Амма къараман «сырдашы» иле субет этип оламай, чюнки гурбетликте.

«Аюв дагъым, йыллардыр къыбырдамай тургъан дагъым» [1, с.98].

Тувгъан юртуна севги, яшагъан ерине асрет мевзусынен толу сатырлар:

«Гурзуфым, тувгъан коюм, эдждатларымнынъ межаны, сени саатларнен бойлап кезсем де, азлыкъ эте. Эр бир кошечигинъ манъа къартана--деделеримнинъ яшайышыны анъдыра. Олар мында догъды, мында буюди. Сенинъ багъчаларынъны сачкъан, тютюнлеринъни джыйгъан, гузеллигинъни сакълагъан — меним тувгъанларымдыр. Мен де сенинъ баланъ, Гурзуфым» [1, с.99].

Ватанындан айрылмакъ, гурбет топракъларгъа кетмек халкъымыз ичюн эр вакъыт бир сынав киби де. Бу икяеде де чокъ йыллар эвельси къартанасы киби зораки айырылгъан къараманымыз тувгъан топракълардан айрылмагъа меджбур.

«Бугунь сенден айырылмагъа не къадар истемесем, йылар эвельси къартанам даа да зияде истемей эди. Факъат, сайламакъ чареси ёкъ эди...» [1, с.99].

Бу сатырларны окъугъанда, озюмизди о аджайип ерлерде, Гурзуф тарафларындаки киби дуямыз ве ичимизге санчы киби кедер кире, чюнки тувгъан топрагъымыздан айырылмагъа меджбурмыз.

«Ана къучагъы» эсери асылында самимий, сыджакъ дуйгъулар догъура, чюнки бутюн эсер девамында миллетимизге хас чизгилер акс олуна. Мына бойле самимийлик ве миллетимизге хас чизгилеринден бири фулту ве мусафирченлик акъкъындаки къысымдыр. Асылында миллий аш ве мусафирченлик бизим миллий чизгилеримизден биридир ки, буны бутюн дюнбю биледир. Бойле хусусиетимиз анъылгъан иджаткярнынъ эсеринде шойле тюс ала: «Эки къатлы, индже усталыкънен безетильген эвчиктен шырын бир къокъу келе.

— Умие кене фултосыны пиширген, гъалиба, — деп тюшюне Мерьем ана. Керчектен де, Умиенинъ фултосы бутюн Гурзуфкъа беллидир. Эм тек фултосы дегиль ки, бу назик, уфакъ бойлу, бяз черели ханым ашкъа пек уста.

— Мусафирликке кирсем, Умие къуванырмы аджеба? Эбет къуваныр, — озь-озюнен акъыл танышып, Мерьем ана къомшусына кирмеге къарар эте» [1, с.100].

Эсернинъ тесирини арттырмакъ огърунда олса керек, аталар сёзлери де къулланыла: *«— Къусурсыз инсан олмаз да, джаным. Амма яхшылыкъ япсанъ, оны унутмакъ керексинъ. Акис алда бу ишинънинъ севабы да сайылмаз» [1, с.100].*

«Мусафир кельсе эт пишер, эт пишмесе, бет пишер, дейлер де» [1, с.101]. «Зенгинликтен не файда, муаббетлик олмаса, — деп къошты Умие» [1, с.101]. «— Яхшы къадын — дюнбю байлыгъы» [1, с.101].

Эльбетте, озь эсеринде эр бир яzydжы тербиелевий дерс бермеге чалыша. Айше Акиева бу эсерде ошекчи Мерьемнинъ образыны кирсете ве онъа бакъып эм утанч дуйгъулары пейда ола, эм де кульмеге истеймиз.

Мерьем апа саба туруп, бутюн койни айланып, ошек топлап юре. Ве о буны озюнинь боюн-борджу сая. *«Тувгъан коюмнинь хаберлерини бильмек кереким я!»*. Бойле этип Мерьем апанынь образында халкъымызда расткельген инсанларнынь сымалары сакълана.

Къайд этильген мисаллерден шуны корьмек мумкюн ки, миллий образ тек тыш къыяфетнинь ясалмасынен дегиль де, диалог, монолог, тюшонджелер, этрафтаки табият ве муит, ерли топонимиканынь къулланылмасы, миллий ашларнынь тильге алынмасы ярдымынен де япыла. Бу васталарны аньылгъан муэллиф ерине коре мергин къуланмагъа биле. Буны тасдикъламакъ ичюн биз конкрет мисаллер кетирип, Айше Акиева къалемининь бедий кучюни косьтермеге тырыштыкъ. Албуки, бу иджаткяр да теджрибесине коре миллий эдебиятымызгъа озюнинь иссесини къошмагъа тырыша.

Теткъикъат нетиджелери. Айше Акиева эсерлерининь чокъусы окъуйджыны тюшонджелерге далдыра, чюнки актуаль меселелер котериле. Базы инсанларнынь чиркин чизгилери шакъалы тарзда тасвирленип, халкъымызнынь ичтимаий хасталыкъларыны косьтермеге ве корьмеге ярдым эте.

Макъалемизде косьтерильген аллар миллий эдебиятымызда иджаткярларнынь янъы далгъасы пейда олгъаны акъкъында айтмагъа акъ береди ки, оларнынь озь дюньябакъышы баргъа ошай. Бу сырада А. Акиева къалемининь бедий кучю дуюла. Бу ал джумледен онынь миллий образны яратувдаки арекетлеринде корюне.

Список литературы:

1. Карашаева С., Акиева А. Эйиликлер олсун [Текст] / С. Карашаева, А. Акиева, Симферополь: Медиацентр им. И. Гаспринского, 2019. – 240 с.
2. Юнусов Ш. Севиль Карашаева несирунинь проблематикасы // Научный вестник Крыма, 2020. - № 5. – С. 1-6.